

SYSTEM

Prawa Procesowego Cywilnego

Redaktor Naczelny
Tadeusz Ereciński

POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE

Redakcja naukowa
Tadeusz Ereciński, Kazimierz Lubiński

IV cz. 1 vol. 1

Wolters Kluwer

SYSTEM

Prawa Procesowego Cywilnego

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

SYSTEM

Prawa Procesowego Cywilnego

Redaktor Naczelny Tadeusz Ereciński

Członkowie Rady Programowej

prof. dr hab. Sławomir Cieślak, prof. dr hab. Tadeusz Ereciński,
prof. dr hab. Paweł Grzegorzczak, sędzia SN Jacek Gudowski,
prof. dr hab. Andrzej Jakubecki, prof. dr hab. Janusz Jankowski,
prof. dr hab. Kazimierz Lubiński, prof. dr hab. Andrzej Marciniak,
prof. dr hab. Karol Weitz, prof. dr hab. Tadeusz Wiśniewski,
prof. dr hab. Feliks Zedler, dr hab. Andrzej Zieliński

- Tom I. Zagadnienia ogólne**
Paweł Grzegorzczak i Karol Weitz
- Tom II. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji**
Karol Weitz (cz. 1), Tadeusz Wiśniewski (cz. 2),
Sławomir Cieślak (cz. 3)
- Tom III. Środki zaskarżenia** Jacek Gudowski
- Tom IV. Postępowanie nieprocesowe**
Tadeusz Ereciński, Kazimierz Lubiński (cz. 1)
Piotr Rylski, Marcin Wałasik (cz. 2)
- Tom V. Postępowanie zabezpieczające**
Andrzej Jakubecki
- Tom VI. Postępowanie egzekucyjne**
Andrzej Jakubecki
- Tom VII. Międzynarodowe i europejskie prawo procesowe**
Paweł Grzegorzczak i Karol Weitz

POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE

Redakcja naukowa
Tadeusz Ereciński
Kazimierz Lubiński

Autorzy:

Edyta Gapska
Agnieszka Laskowska-Hulisz
Kazimierz Lubiński
Krystian Markiewicz
Andrzej Olaś
Piotr Rylski

IV cz. 1 vol. 1

Poszczególne rozdziały tomu IV cz. 1 napisali:

Edyta Gapska	rozd. 11
Agnieszka Laskowska-Hulisz	rozd. 12, 13
Kazimierz Lubiński	rozd. 1–8
Krystian Markiewicz	rozd. 14–18
Andrzej Olaś	rozd. 9
Piotr Rylski	rozd. 10

SPIS TREŚCI

VOL. 1

Wykaz skrótów	13
Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym	21
Od redakcji	27
ROZDZIAŁ 1. Geneza i rozwój postępowania nieprocesowego	29
1. Uwagi wprowadzające	38
2. Jurysdykcja nieprocesowa w prawie rzymskim	40
3. Jurysdykcja nieprocesowa w prawie starogermańskim	49
4. Jurysdykcja nieprocesowa w prawie kanonicznym	50
5. Jurysdykcja nieprocesowa we Włoszech, Francji, Niemczech i w Polsce od wieku XII do końca wieku XVIII	52
6. Postępowanie nieprocesowe w wybranych państwach europejskich od początku XIX w. do końca drugiego dziesięciolecia XXI w.	59
6.1. Uwagi ogólne	59
6.2. Francja, Włochy	61
6.3. Austria	63
6.4. Rosja	64
6.5. Hiszpania	68
6.6. Niemcy	69
6.7. Czechy. Słowacja	74
6.8. Węgry	77
6.9. Bułgaria. Rumunia	78
6.10. Polska	81
7. Ogólniejsza charakterystyka tendencji rozwojowych postępowania nieprocesowego w XX w. i w czasach najnowszych	99
8. Przyczyny ekspansji przedmiotowej postępowania nieprocesowego	102
9. Wnioski	106
ROZDZIAŁ 2. Terminologia i sposób regulacji prawnej postępowania nieprocesowego	110
1. Uwagi wstępne	114
2. Uwagi o terminie „postępowanie nieprocesowe”	116
2.1. Analiza terminologii stosowanej w nauce i prawie polskim	116

2.2. Analiza terminologii stosowanej w prawie i nauce zagranicznej	123
2.3. Wnioski	131
3. Sposób regulacji prawnej postępowania nieprocesowego	133
3.1. Próba klasyfikacji porównawczej systemów regulacji prawnej postępowania nieprocesowego	133
3.2. System regulacji prawnej postępowania nieprocesowego w wybranych państwach europejskich	142
3.2.1. System regulacji prawnej postępowania nieprocesowego w prawie polskim	142
3.2.2. System regulacji prawnej postępowania nieprocesowego w prawie austriackim	150
3.2.3. System regulacji prawnej postępowania nieprocesowego w prawie niemieckim	152
3.2.4. System regulacji prawnej postępowania nieprocesowego w prawie szwajcarskim	155
3.2.5. System regulacji prawnej postępowania nieprocesowego w prawie włoskim	156
3.2.6. System regulacji prawnej postępowania nieprocesowego w prawie hiszpańskim	158
3.2.7. System regulacji prawnej postępowania nieprocesowego w prawie rosyjskim	160
3.2.8. System regulacji prawnej postępowania nieprocesowego w prawie czeskim	161
3.2.9. System regulacji prawnej postępowania nieprocesowego w prawie słowackim	163
4. Wnioski	165
ROZDZIAŁ 3. Przegląd ujęć doktrynalnych istoty i charakteru prawnego działania sądu w postępowaniu nieprocesowym	170
1. Uwagi wprowadzające	176
2. Poglądy traktujące działalność sądu w postępowaniu nieprocesowym w kategorii zasadniczo administracji państwowej lub pewnego rodzaju aktywności administracyjnej	177
2.1. Doktryna austriacka, niemiecka i szwajcarska	177
2.2. Doktryna francuska i włoska	181
2.3. Doktryna polska	184
2.4. Doktryna innych wybranych państw europejskich i pozaeuropejskich	186
3. Poglądy traktujące działalność sądu w postępowaniu nieprocesowym w kategorii zasadniczo wymiaru sprawiedliwości lub pewnego rodzaju jurysdykcyjnej aktywności sądowej	189
3.1. Doktryna austriacka, niemiecka i szwajcarska	189
3.2. Doktryna francuska i włoska	195
3.3. Doktryna polska	198
3.4. Doktryna innych wybranych państw europejskich i pozaeuropejskich	204
4. Poglądy traktujące postępowanie nieprocesowe częściowo w kategorii administracji państwowej, a częściowo w kategorii wymiaru sprawiedliwości	207

5. Inne poglądy	210
6. Wnioski wynikające z przeglądu doktryny	213

ROZDZIAŁ 4. Pojęcie wymiaru sprawiedliwości w świetle Konstytucji RP i standardów międzynarodowych	219
1. Uwagi wprowadzające	225
2. Władza sądownicza a wymiar sprawiedliwości	231
3. Kwestie terminologiczne i metodologiczne	234
4. Ustalenia w sferze przedmiotowej wymiaru sprawiedliwości	237
4.1. Rozstrzyganie konfliktów prawnych (sporów prawnych)	237
4.2. Działalność jurysdykcyjna sądu w sprawach, w których nie ma sporu o prawo	242
4.3. Charakterystyka zawartego w definicji wymiaru sprawiedliwości elementu w postaci „wymierzania” lub „rozstrzygania”	252
5. Ustalenia w sferze podmiotowej i funkcjonalnej wymiaru sprawiedliwości	255
5.1. Skonkretyzowanie elementu podmiotowego wymiaru sprawiedliwości	255
5.2. Skonkretyzowanie elementu funkcjonalnego wymiaru sprawiedliwości	261
6. Definicja wymiaru sprawiedliwości	262
7. Wymiar sprawiedliwości a administracja sądowa	263

ROZDZIAŁ 5. Funkcje sądu w postępowaniu nieprocesowym	274
1. Pojęcie i klasyfikacja funkcji sądu	277
2. Funkcja polegająca na wykonywaniu przez sąd wymiaru sprawiedliwości	278
2.1. Uwagi wprowadzające	278
2.2. Kontrowersje dotyczące istoty i charakteru prawnego spraw o odmowę dokonania przez notariusza czynności notarialnej sprzecznej z prawem oraz właściwości funkcjonalnej w tych sprawach sądu okręgowego	291
2.3. Działalność orzecznicza sądu polegająca na imperatywnym rozstrzygnięciu konfliktów prawnych	306
2.4. Działalność orzecznicza sądu polegająca na imperatywnym rozstrzygnięciu spraw niekonfliktowych w sferze konstytucyjnych wolności lub praw człowieka i obywatela	312
3. Funkcja polegająca na wykonywaniu przez sąd innej niż wymiar sprawiedliwości działalności jurysdykcyjnej	319
4. Funkcja polegająca na wykonywaniu przez sąd czynności pomocniczych wymiaru sprawiedliwości	322
5. Wnioski	325

ROZDZIAŁ 6. Teoretyczne a legislacyjne podstawy przekazywania spraw do procesu i postępowania nieprocesowego	328
1. Uwagi wprowadzające	332
2. Teoretyczne próby rozgraniczenia postępowania nieprocesowego od procesu cywilnego	337
2.1. Uwagi ogólne	337
2.2. Teorie pozytywne	339
2.2.1. Teorie celowościowe	339
2.2.2. Teorie przedmiotowe	345

2.2.3. Inne teorie	349
2.3. Teorie negatywne	353
2.4. Ocena i wnioski	355
3. Podstawy przekazywania spraw do procesu i postępowania niespornego według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r. oraz Kodeksu postępowania niespornego	356
4. Podstawy przekazywania spraw do procesu i postępowania nieprocesowego według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r.	359
5. Podstawy przekazywania spraw do procesu i postępowania nieprocesowego na potrzeby przyszłych regulacji postępowania nieprocesowego	360
5.1. Uwagi wprowadzające	360
5.2. Rodzaj interesu podlegającego ochronie	360
5.3. Stopień oddziaływania zasady dyspozycyjności	363
5.4. Model koncentracji materiału procesowego	364
5.5. Struktura podmiotowa i przedmiotowa sprawy	365
5.6. Charakter ochrony prawnej	366
5.7. Względy celowości	366
6. Próba rozwiązania problemu	367
6.1. Uwagi wprowadzające	367
6.2. Pierwsza podstawa przekazywania spraw do procesu i postępowania nieprocesowego	370
6.3. Druga podstawa przekazywania spraw do procesu i postępowania nieprocesowego	373
6.4. Trzecia podstawa przekazywania spraw do procesu i postępowania nieprocesowego	376
7. Wnioski	378
ROZDZIAŁ 7. Źródła polskiego prawa postępowania nieprocesowego	381
1. Uwagi wstępne	383
2. Pojęcie źródła prawa	387
3. Konstytucyjny system źródeł prawa	392
4. Wykaz źródeł prawa postępowania nieprocesowego	396
4.1. Uwagi wprowadzające	396
4.2. Źródła prawa powszechnie obowiązującego	396
4.2.1. Konstytucja	396
4.2.2. Kodeks postępowania cywilnego	398
4.2.3. Inne ustawy	400
4.2.4. Umowy międzynarodowe	405
4.2.5. Rozporządzenia	409
4.3. Źródła prawa wewnętrznego	412
5. Wnioski	413
ROZDZIAŁ 8. Orzecznictwo i literatura postępowania nieprocesowego	415
1. Uwagi wstępne	420
2. Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego	423
3. Orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów powszechnych	435
4. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka	447

5. Nauka polska postępowania nieprocesowego	456
5.1. Uwagi wprowadzające	456
5.2. Nauka postępowania nieprocesowego w latach 1918–1939	459
5.3. Nauka postępowania nieprocesowego w latach 1945–1964	466
5.4. Nauka postępowania nieprocesowego w latach 1965–1989	470
5.5. Nauka postępowania nieprocesowego w latach 1990–2020	476
6. Zagraniczna nauka postępowania nieprocesowego	486
7. Podsumowanie	493

ROZDZIAŁ 9. Sąd oraz inne organy procesowe w postępowaniu

nieprocesowym	494
1. Uwagi wstępne	507
2. Wpływ zasady sądowego wymiaru sprawiedliwości na ukształtowanie organów postępowania nieprocesowego	509
2.1. Pojęcie wymiaru sprawiedliwości i jego istota	509
2.1.1. Uwagi wprowadzające	509
2.1.2. Zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości a pojęcie sprawy w znaczeniu konstytucyjnym	511
2.1.3. Zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości a pojęcie sporu o prawo ...	513
2.1.4. Podmiotowe i przedmiotowe ujęcie wymiaru sprawiedliwości – krytyka. Czynności sądu w postępowaniu nieprocesowym niestanowiące sprawowania wymiaru sprawiedliwości	516
2.1.5. Pojęcie wymiaru sprawiedliwości – konkluzja	519
2.2. Zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości a konstytucyjne pojęcie sądu ...	520
2.2.1. Uwagi ogólne	520
2.2.2. Konstytucyjne pojęcie sądu a sądy dyscyplinarne	521
2.2.3. Konstytucyjne pojęcie sądu a sądy polubowne	523
2.3. Zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości a konstytucyjny status sędziego	524
2.4. Zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości a udział asesorów sądowych w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości	527
2.5. Zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości a udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości	532
2.6. Wymierzanie sprawiedliwości a inne czynności z zakresu ochrony prawnej realizowane w postępowaniu nieprocesowym	539
3. Pojęcie sprawy cywilnej	542
3.1. Uwagi ogólne	542
3.2. Sprawa cywilna w znaczeniu materialnym	545
3.3. Sprawa cywilna w znaczeniu formalnym	547
4. Dopuszczalność drogi sądowej a postępowanie nieprocesowe	550
4.1. Uwagi ogólne	550
4.2. Pojęcie drogi sądowej i charakter prawny dopuszczalności drogi sądowej ...	550
4.3. Zakres dopuszczalności drogi sądowej	555
4.4. Niedopuszczalność drogi sądowej	558
4.4.1. Rodzaje niedopuszczalności drogi sądowej	558
4.4.2. Bezwzględna niedopuszczalność drogi sądowej	559
4.4.3. Względna niedopuszczalność drogi sądowej o charakterze czasowym ..	560

4.4.4. Względna niedopuszczalność drogi sądowej wynikająca z przemienności drogi sądowej lub innego postępowania	565
4.4.5. Skutki niedopuszczalności drogi sądowej	566
5. Tryby postępowania	573
5.1. Pojęcie trybu postępowania w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego ..	573
5.2. Stosunek postępowania nieprocesowego do trybu procesowego	575
5.2.1. Uwagi ogólne	575
5.2.2. Równorzędność procesu i postępowania nieprocesowego	575
5.2.3. Wyjątkowość postępowania nieprocesowego w stosunku do procesu – domniemanie drogi procesu cywilnego w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym	577
5.3. Badanie właściwości trybu postępowania oraz skutki rozpoznania sprawy w niewłaściwym trybie	581
6. Właściwość sądu w postępowaniu nieprocesowym	583
6.1. Uwagi ogólne	583
6.2. Właściwość ustawowa	588
6.2.1. Właściwość rzeczowa	588
6.2.2. Właściwość miejscowa	596
6.3. Właściwość umowna	608
6.4. Właściwość delegacyjna	609
6.5. Tryb badania właściwości sądu oraz skutki rozpoznania sprawy przez sąd niewłaściwy w postępowaniu nieprocesowym	623
7. Skład sądu	629
7.1. Uwagi ogólne	629
7.2. Skład sądu w postępowaniu nieprocesowym <i>de lege lata</i>	634
7.3. Zmiana składu orzekającego i sędzia dodatkowy	645
7.4. Sprzeczność składu sądu z przepisami prawa i jej skutki	651
8. Wyłączenie sędziego	659
9. Referendarz sądowy	660
9.1. Uwagi ogólne	660
9.2. Pozycja prawna referendarza sądowego w Polsce	662
9.3. Zakres kompetencji referendarza sądowego w postępowaniu nieprocesowym	665
10. Notariusz	681
10.1. Pozycja prawna notariusza w Polsce – rys historyczny	681
10.2. Pozycja prawna notariusza w Polsce <i>de lege lata</i>	684
10.3. Zakres kompetencji notariusza w postępowaniu nieprocesowym	690
11. Komornik sądowy	703
11.1. Pozycja prawna komornika sądowego w Polsce – rys historyczny	703
11.2. Pozycja prawna komornika sądowego w Polsce <i>de lege lata</i>	709
11.3. Zakres kompetencji komornika sądowego w postępowaniu nieprocesowym	718
ROZDZIAŁ 10. Uczestnicy postępowania nieprocesowego	726
1. Zasada uczestnictwa w postępowaniu nieprocesowym – założenia modelowe	739
2. Kryteria definicyjne uczestnika postępowania nieprocesowego w świetle art. 510 k.p.c.	766

3. Uczestnik postępowania a inne podmioty postępowania nieprocesowego	778
4. Rodzaje uczestników postępowania nieprocesowego	781
4.1. Uwagi ogólne	781
4.2. Uczestnicy materialni i formalni	782
4.3. Wnioskodawca	795
4.4. Uczestnicy z mocy prawa	802
4.5. Prokurator i inne podmioty działające na prawach prokuratora lub występujące w obronie interesu publicznego	811
4.6. Organizacje pozarządowe	833
5. Uzyskanie statusu uczestnika postępowania nieprocesowego	838
5.1. Uczestnictwo zależne od interesu prawnego (uczestnictwo materialne)	838
5.1.1. Uwagi wprowadzające	838
5.1.2. Kryterium materialne	839
5.1.2.1. Zainteresowany w postępowaniu nieprocesowym	839
5.1.2.2. Interes prawny	840
5.1.2.3. Zainteresowany z mocy prawa	860
5.1.2.4. Ochrona praw zainteresowanego, który nie brał udziału w postępowaniu	863
5.1.3. Kryterium formalne	875
5.1.3.1. Wzięcie udziału w toczącym się postępowaniu	875
5.1.3.2. Wezwanie do wzięcia udziału w postępowaniu nieprocesowym	900
5.1.3.3. Kwestia uzyskania statusu uczestnika wskutek wskazania we wniosku o wszczęcie postępowania	915
5.2. Uczestnictwo niezależne od interesu prawnego (uczestnictwo formalne)	922
5.2.1. Złożenie wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego	922
5.2.2. Uczestnictwo z mocy prawa	930
6. Zdolność sądowa i procesowa uczestników	935
7. Reprezentacja uczestników postępowania nieprocesowego	951
7.1. Uwagi wprowadzające	951
7.2. Przedstawicielstwo ustawowe i reprezentacja osób prawnych oraz innych jednostek organizacyjnych mających zdolność sądową	952
7.3. Pełnomocnictwo procesowe	956
Skorowidz przedmiotowy	965

VOL. 2

Wykaz skrótów	985
Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym	993
ROZDZIAŁ 11. Czynności procesowe	999
ROZDZIAŁ 12. Koszty postępowania nieprocesowego	1352
ROZDZIAŁ 13. Przebieg postępowania przed sądem pierwszej instancji	1375

ROZDZIAŁ 14. Czynności decyzyjne sądu w postępowaniu nieprocesowym	1467
ROZDZIAŁ 15. Zasady dotyczące przedmiotu orzekania w postępowaniu nieprocesowym	1600
ROZDZIAŁ 16. Zasady dotyczące podstaw orzekania	1713
ROZDZIAŁ 17. Zasady dotyczące czasu orzekania	1807
ROZDZIAŁ 18. Uzupelnienie orzeczenia w postępowaniu nieprocesowym	1900
Skorowidz przedmiotowy	1941
O Autorach	1949

OD REDAKCJI

W *Systemie Prawa Procesowego Cywilnego* problematyce postępowania nieprocesowego poświęcony jest przede wszystkim tom IV. W części I tego tomu omówione zostały zagadnienia ogólne tego trybu postępowania cywilnego. O ich wyborze decydowały odrębności w stosunku do regulacji procesowych oraz chęć omówienia łącznie zagadnień wspólnych dla nauki prawa procesowego cywilnego w tomie I *Systemu*. Z tych względów w tomie IV nie znalazła się szersza analiza takich zagadnień, jak zasady procesowe, przesłanki procesowe (w tym jurysdykcja krajowa) czy kwestie dotyczące rektyfikacji oraz skutków prawnych orzeczeń sądu.

W części II tomu IV, który jest w przygotowaniu, przedstawione zostaną poszczególne rodzaje postępowań nieprocesowych (postępowania w różnych kategoriach spraw).

Warszawa, kwiecień 2021 r.

ROZDZIAŁ 1

GENEZA I ROZWÓJ POSTĘPOWANIA NIEPROCESOWEGO

1. Uwagi wprowadzające	38
2. Jurysdykcja nieprocesowa w prawie rzymskim	40
3. Jurysdykcja nieprocesowa w prawie starogermańskim	49
4. Jurysdykcja nieprocesowa w prawie kanonicznym	50
5. Jurysdykcja nieprocesowa we Włoszech, Francji, Niemczech i w Polsce od wieku XII do końca wieku XVIII	52
6. Postępowanie nieprocesowe w wybranych państwach europejskich od początku XIX w. do końca drugiego dziesięciolecia XXI w.	59
6.1. Uwagi ogólne	59
6.2. Francja, Włochy	61
6.3. Austria	63
6.4. Rosja	64
6.5. Hiszpania	68
6.6. Niemcy	69
6.7. Czechy. Słowacja	74
6.8. Węgry	77
6.9. Bułgaria. Rumunia	78
6.10. Polska	81
7. Ogólniejsza charakterystyka tendencji rozwojowych postępowania nieprocesowego w XX w. i w czasach najnowszych	99
8. Przyczyny ekspansji przedmiotowej postępowania nieprocesowego	102
9. Wnioski	106

Literatura: Ancel M., *Il problema della giurisdizione volontaria, o graziosa, nello sviluppo del diritto moderno*, „Monitore dei Tribunali” 1961; Andolina I., *Le rapport „parties-juge” dans l’évolution du procès civil italien*, AUL. Folia Iuridica 1983/12; Arkuszewska A.M., *Nowe uprawnienia referendarza sądowego w świetle ustawy z 10.07.2015 r. – wybrane zagadnienia* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. nauk. M. Tomalak, komitet red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017; Arkuszewska A.M., *Referendarz sądowy w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011; Armada-Rudnik P., *Przyszłość ksiąg wieczystych po elektronizacji*, „Nieruchomości” 2009/12;

Arzt W., *Ausgliederung der freiwilligen gerichtsbareit und Errichtung des staatlichen Notariats*, „Neue Justiz” 1952/2; **Bar L.**, *Elementy prawne reformy gospodarczej*, PiP 1982/1–2; **Baumbach A.**, *Zivilprozess und freiwillige Gerichtsbarkeit*, ZAkDR 1938; **Baur F.**, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, Tübingen 1955; Baur F., *Stand der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, „Juristen-Jahrbuch” 1962/1963/3; **Bärmann J.**, „Echtes Streitverfahren” in *der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, „Archiv für die civilistische Praxis” 1955/154; Bärmann J., *Freiwillige Gerichtsbarkeit und Notarrecht*, Berlin–Heidelberg–New York 1968; Bärmann J., *Das Notariat in der westlichen Welt*, „Deutsche Notar – Zeitschrift” 1979/2; **Bączkowicz F.**, *Prawo kanoniczne*, t. 1, Kraków 1957; **Benjamin H.**, *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1945–1949*, Berlin 1976; **Berger A.**, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953; *Bericht der Kommission für das Recht der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, Köln 1977; **Berutowicz W.**, *Charakter zmian prawa postępowania cywilnego w Polsce Ludowej*, ZNUWr. Prawo 1958/3; Berutowicz W., *Funkcja procesu cywilnego w oświeceniu nauki o tzw. prawie skargi* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Wrocław 1967; Berutowicz W., *Zasada dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1957; Berutowicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984; **Bieniek G.**, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, „Rejent” 2008/9; Bieniek G., *Spory sądowe na tle ustaw o przedsiębiorstwach państwowych oraz o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego*, PiZS 1984/1; Bieniek G., *Sprawy z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych oraz o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego* [w:] *System PH*, t. 7, red. T. Wiśniewski, 2007; **Blok M.**, *Notarialny akt poświadczenia dziedziczenia a sądowe stwierdzenie praw do spadku*, „Rejent” 2010/7–8; **Blomeyer K.**, *Freiwillige Gerichtsbarkeit und Zivilprozess* [w:] *Festschrift für Justus Wilhelm Hedemann*, Jena 1938; **Bojarski W.**, *Prawo rzymskie*, Toruń 1999; **Bork R.**, *Die Erneuerung der freiwilligen Gerichtsbarkeit aus deutscher Sicht*, ZZP 2004/4(117); **Borkowski P.**, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, Warszawa 2011; **Borovikovskij A.**, *Ustav graždanskovo sudoproizvodstva*, Petersburg 1908; **Borys G.**, *Funkcjonowanie elektronicznej księgi wieczystej – zarys problematyki* [w:] *Elektroniczne aspekty wymiaru sprawiedliwości*, red. G. Tylec, J. Misztal-Konecka, Lublin 2009; **Bratus N.**, *Razvitie kodyfikacji sovětskovo zakonodatelstva*, Moskwa 1968; **Brázda J., Bébr R., Šiek P.**, *Notářstvi – jeho vývoj, organizace a pravomoc*, Praha 1976; **Brehm W.**, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, Stuttgart 2002; **Bresslau H.**, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien*, Berlin 1958; **Brol J.**, *Depozyty sądowe. Praktyka sądowa. Wnioski de lege ferenda*, Warszawa 2003; **Broniewicz W.**, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1983; **Bruns R.**, „Instruowanie” sądu w procesie cywilnym RFN, Wielkiej Brytanii i Szwecji, RPEiS 1976/3; **Buchegger W., Dolinar H., Holzhammer R.**, *Außerstreitverfahren*, Freistadt 2003; **de Buján A.F.**, *Hacia una teoría general de la jurisdicción voluntaria*, t. 1, Madrid 2007; **Bull R.**, *Ende des Zivilprozesses*, ZAkDR 1938/1; **Bumiller U.**, *Zur Reform der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, „Der deutsche Rechtspfleger” 1973/1; **Bumiller U., Winkler K.**, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München 1977; **Calamandrei P.**, *Abolizione del processo civile*, Riv. dir. proc. civ. 1938/4; Calamandrei P., *Względny charakter pojęcia skargi*, PPC 1939/1–2;

Cappelletti M., *Der italienische Zivilprozess Ein rechtswergleicher Überblick*, Rabels. Z. 1966/2; **Capitant H.**, *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, przeł. S. Tylbor, Warszawa–Kraków 1938; **Carnelutti F.**, *Metody i wyniki studiów nad procesem we Włoszech*, PPC 1939/3–4; **Cipriani F.**, *Procedimento camerale e diritto alla difesa*, Riv. dir. proc. 1974/1; **Conrad H.**, *Deutsche Rechtsgeschichte*, t. 1, Karlsruhe 1954; Conrad H., *Die geschichtlich Grundlagen des modernen Notariats in Deutschland*, „Deutsche Notar – Zeitschrift” 1960/2; Conrad H., *Deutsche Rechtsgeschichte*, t. 2, Karlsruhe 1966; *Convegno di studio sui procedimenti in camera di consiglio*, Milano 1960; **Czerwińska-Koral K.**, *Odmowa sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia – wybrane zagadnienia*, PS 2012/2; **Denti V.**, *Processo civile e giustizia sociale*, Milano 1971; *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie*, t. 1, Księgi 1–4. *Tekst i przekład*, red. T. Palmirski, Kraków 2013; *Dobrowalniają (bеспорная) jurisdikcija w Rossi i za rubeżom (Voluntary (Non-Contentious) Jurisdiction in Russia and Abroad)*, red. V.V. Argounov, Moskwa 2014; **Dobrzański B.**, *Zmiany w postępowaniu niespornym*, PN 1950/9–10; Dobrzański B., *Scalenie postępowania spornego z niespornym w projekcie kodeksu postępowania cywilnego*, PiP 1960/7; **Dończyk D.**, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia. Komentarz*, Warszawa 2011; **Döhring E.**, *Geschichte der deutschen Rechtspflege seit 1500*, Berlin 1953; **Drzewiecki H.**, *Zarys dziejów notariatu w Polsce*, Warszawa 1927; **Duguit L.**, *Kierunki rozwoju prawa cywilnego od początku XIX wieku*, przeł. S. Sieczkowski, Warszawa–Kraków 1938; **Ereciński T.**, *Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego*, PiP 1986/4; Ereciński T., *O potrzebie regulacji postępowania sądowego w sprawach przekazanych ustawami o przedsiębiorstwie państwowym i samorządzie załogi*, PiP 1984/5; **Fasching H.**, *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, t. 1, Wien 1959; **Fenichel Z.**, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PS 1933/2; Fenichel Z., *Uwagi o projekcie księgi pierwszej kodeksu postępowania niespornego*, PPC 1936/20–21; **Fiala J.**, *Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního proces*, Praha 1974; **Friedrich F.**, *Zur Frage Abschaffung des Zivilprozesses*, ZAkDR 1939; **Gapska E.**, **Studzinska J.**, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2015; *Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit. Kommentar*, red. H. Engelhardt, W. Sternal, München 2014; **Glass J.**, *Notarjat we Francji*, PN 1934/2; **Gołaczyński J.**, *Priorytety informatyczne resortu sprawiedliwości*, PME 2012/1; **Gołaczyński J.**, **Kotecka S.**, *Elektroniczne postępowanie wieczystoksięgowe w Polsce na tle rozwiązań niemieckich*, „Na Wokandzie” 2011/5 **Grabowski I.**, *Notarjusz w ustawodawstwie kościelnym*, „Collectanea Theologica” 1935/4; *Graždanskij process: učebnik*, red. W.W. Jarkow, Moskwa 2006; *Graždanskij process w socjalističeskich stranach – členach SEW*, t. 1, red. A. Dobrovolskij, L. Nevaj, Moskwa 1977; *Graždanskij process w socjalističeskich stranach – členach SEW*, t. 2/3, red. A. Dobrovolskij, L. Nevaj, Moskwa 1978; **Grzybczyk K.**, **Szpunar M.**, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia jako alternatywny sposób stwierdzania prawa do dziedziczenia*, „Rejent” 2006/2; **Guasp J.**, *Derecho procesal civil*, t. 1, Madrid 1968; **Guldener M.**, *Grundzüge der freiwilligen Gerichtsbarkeit der Schweiz*, Zürich 1954; Guldener M., *Schweizerisches Zivilprozessrecht*, Zürich 1979; **Habscheid W.J.**, *Freiwillige Gerichts-*

barkeit, München 1983; **Hagen J.**, *Die soziale Funktion des Prozesses*, ZZP 1971; **Harla A.G.**, *W kwestii trybu postępowania w sprawach określonych w art. 691¹ k.p.c.*, PiP 1990/7; Harla A.G., *Układ części ogólnej postępowania nieprocesowego* [w:] *Z zagadnień prawa procesowego cywilnego. Zbiór rozpraw dedykowanych pamięci Profesor Marii Jędrzejewskiej*, Studia Iuridica, t. 75, Warszawa 2018; **Hébraud P.**, *Commentaire de la loi du 15 juillet 1944*, Paris 1946; **Hilling N.**, *Die Bedeutung der iurisdictio voluntaria und involuntaria im römischen und im kanonischen Recht des Mittelalters und der Neuzeit*, „Archiv für Katholisches Kirchenrechts” 1925/3–4; *Historia państwa i prawa Polski*, t. 1, red. J. Bardach, Warszawa 1962; *Historia państwa i prawa Polski*, t. 2, red. J. Bardach, Warszawa 1966; *Historia państwa i prawa Polski*, t. 3, red. J. Bardach, Warszawa 1981; *Historia państwa i prawa Polski*, t. 4, red. J. Bardach, Warszawa 1982; *Historia państwa i prawa Polski 1918–1939*, cz. 2, red. F. Ryszka, Warszawa 1968; **Hofmann K.**, *Die freiwillige Gerichtsbarkeit (iurisdictio voluntaria) im kanonischen Recht*, Padeborn 1929; **Hroboni J.**, *Analiza projektu księgi pierwszej kodeksu postępowania niespornego*, PPC 1937/2; *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016; **Jabločkov M.**, *Učebnik ruskovo graždanskovo sudoproizvodstva*, Jarosław 1912; **Janeczko E.**, *Kształtowanie się notariatu w PRL*, „Zeszyty Problemowo-Analityczne” 1972/23; **Jansen P.**, *Wandlungen im Verfahren der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, Tübingen 1964; **Jodłowski J.**, *Nowy etap przebudowy polskiego procesu cywilnego*, Warszawa 1953; Jodłowski J., *Podstawowe problemy kodyfikacji postępowania cywilnego*, PiP 1960/8–9; Jodłowski J., *Z zagadnień polskiego procesu cywilnego*, Warszawa 1961; Jodłowski J., *La procédure civile non contentieuse* [w:] *Acta Instituti Upsaliensis Jurisprudentiae Comparative Rapport généraux au VIIe Congres international de droit comparé*, t. 9, Stockholm 1968; **Jodłowski J.**, **Resich Z.**, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979; **Jodłowski J.**, **Siedlecki W.**, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958; **Josef E.**, *Erörterungen aus dem Gebiete der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, „Zeitschrift für deutschen Zivilprozeß und des Verfahrens in Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit” 1901/29; **Judelson K.S.**, *Sovetskij notarjat*, Moskwa 1959; **Jurewicz A.** [i in.], *Rzymskie prawo publiczne. Wybrane zagadnienia*, Olsztyn 2011; **Kaiser F.B.**, *Die russische Justizreform von 1864*, Leiden 1972; **Kaser M.**, *Das römische Zivilprozessrecht*, München 1966; *Zivilprozessrecht*, red. H. Kellner, Berlin 1980; **Kietz H.**, *Zu einigem theoretischen Grundfragen der neuen ZPO der DDR*, „Staat und Recht” 1976/1; **Klein A.**, **Rosienkiewicz A.**, *Problem rozstrzygania sporów pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej*, PUG 1983/2; **Klicka T.**, *Die Reform des Außerstreitverfahrens als Rechtspolitische Regelungsaufgabe* [w:] *Außerstreitreform in der Zielgeraden*, red. W.H. Rechberger, Wien 1999; **Koczerska M.**, *Kancelarie i dokumentacja kościelna* [w:] *Dyplomatyka staropolska*, red. T. Jurek, Warszawa 2015; *Kodeks postępowania niespornego. Księga I. Część ogólna oraz przepisy szczegółowe jednolitego kodeksu postępowania niespornego. Z objaśnieniami*, oprac. J.J. Litauer, Łódź 1946; *Kodeks postępowania niespornego. Część szczegółowa. Nowe dekrety z z zakresu postępowania niespornego. Z objaśnieniami*, oprac. J.J. Litauer, Łódź 1947; **Kolańczyk K.**, *Prawo rzymskie*, aktualizacja J. Kodrębski, Warszawa 2007;

Kollhoser E., *Die Entwicklungstendenzen im Verfahrensrecht der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, „Zeitschrift für das gesamte Familienrecht” 1970/5; Kollhoser H., *Zur Stellung und zum Begriff der Verfahrensbeteiligten im Erkenntnisverfahren der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, München 1970; **Kollhoser H., Bork R.**, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München 1992; Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja Postępowania Niespornego, *Projekt księgi pierwszej kodeksu postępowania niespornego. Uzasadnienie*, Warszawa 1936; Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja Postępowania Niespornego, *Projekt księgi drugiej kodeksu postępowania niespornego. Rozdział o postępowaniu spadkowym*, Warszawa 1939; Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja Prawa o stosunkach z pokrewieństwem i opieki, *Projekt przepisów o urzędzie opiekuńczym*, Warszawa 1938; *Kommentarj k GPK*, red. P.F. Kalistratowa, A.F. Lesnickaja, W.K. Pućinskij, Moskwa 1976; **König B.**, *Die Entscheidungsbegründung im österreichischen außerstreitigen Verfahren* [w:] *Die Entscheidungsbegründung in europäischen Verfahrensrechten und im Verfahren vor internationalen Gerichten*, red. B. König, R. Sprung, Wien–New York 1974; König B., *Die Grundlagen des österreichischen Ausserstreitverfahrens*, ZZZ 1979/3; König B., *Probleme eines „Allgemeines Teils“ einer Verfahrensordnung für freiwillige Gerichtsbarkeit*, ZZZ 1980/1/3; **Koranyi K.**, *Powszechna historia prawa*, oprac. K. Sójka-Zielińska, Warszawa 1976; **Kościółek A.**, *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012; Kościółek A., *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu rozpoznawczym*, Warszawa 2012; Kościółek A., *Elektroniczne postępowanie wieczystoksięgowe*, M. Praw. 2015/14; **Krajewski J.**, *Postępowanie nieprocesowe*, Toruń 1973; Krajewski J., *Stosunek procesu do postępowania nieprocesowego*, ZNUMK 1967/23, Prawo 7; **Kruse E.**, *Das Wesen der freiwilligen Gerichtsbarkeit und die Unabhängigkeit des Richters*, München 1964, Diss.; **Kuryłowicz M.**, *Adoptio prawa rzymskiego. Rozwój i zmiany w okresie poklasycznym i justyniańskim*, Lublin 1976; Kuryłowicz M., *Agoranomos i tabellio. Z historii antycznego notariatu*, „Rejent” 1992/9; Kuryłowicz M., *Historyczne początki notariatu europejskiego* [w:] *I Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Księga pamiątkowa*, red. A. Oleszko, R. Szytyk, Poznań–Kluczbork 1993; Kuryłowicz M., *Notariat w europejskiej kulturze prawnej* [w:] *II Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Referaty i opracowania*, red. R. Szytyk, Poznań–Kluczbork 1999; **Kuryłowicz M., Wiliński A.**, *Rzymskie prawo prywatne. Zarys wykładu*, Kraków 1999; **Kwaśnicka L., Porębska B.**, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia – wybrane zagadnienia praktyczne*, M. Praw. 2008/24; **Lebedev M.U.**, *Graždanskij process. Učebnik*, Moskwa 2011; **Lesiński B., Rozwadowski W.**, *Historia prawa*, Warszawa–Poznań 1978; **Lesnickaja A.F., Pućinskij W.K.**, *Osobennosti GPK Sojuznych Respublik*, Moskwa 1970; **Liebmann E.T.**, *Intorno ai limiti della giurisdizione volontaria*, „Rivista di Diritto Processuale” 1962; **Lindacher W.F.**, *Verfahrensgrundsätze in der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, „Juristische Schulung” 1978/9; **Lisiewski M.**, *Podstawowe problemy struktury nowego postępowania cywilnego*, NP 1957/13; Lisiewski M., *Scalenie postępowania spornego i niespornego*, ZNUŁ. Nauki Humanistyczno-Społeczne 1959/14, seria I; **Litewski W.**, *Podstawowe wartości prawa rzymskiego*, Kraków 2001; Litewski W., *Der römisch-kanonische Zivilprozess nach den*

1. ZASADA UCZESTNICTWA W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM – ZAŁOŻENIA MODELOWE

1. Postępowanie nieprocesowe nie jest oparte na zasadzie dwustronności, gdyż w postępowaniu tym występują uczestnicy, których stanowiska nie muszą być wcale sprzeczne lub sporne¹. Ponadto przepisy regulujące postępowanie nieprocesowe nie posługują się pojęciem strony ze wskazaniem, że chodzi tu o powoda i pozwanego, lecz jednolitym pojęciem uczestnika postępowania (por. m.in. art. 510, 512, 513, 514, 515, 518¹ § 4, art. 520, 524, 525 k.p.c.)². Z tego względu w doktrynie można spotkać pogląd, że podobnie jak o zasadzie dwustronności w procesie, w postępowaniu nieprocesowym można mówić o zasadzie uczestnictwa³. Pojęcie zasady uczestnictwa, które nie jest jednak spotykane często w literaturze prawniczej, pojawia się także w orzecznictwie sądowym, w którym przeciwstawia się je obowiązującej w procesie zasadzie dwustronności⁴. Znacznie częściej jednak zamiast o zasadzie uczestnictwa mówi się na gruncie postępowania nieprocesowego o braku zasady dwustronności⁵ lub traktuje się brak przeciwstawnych stron jako cechę tego postępowania⁶. Wydaje się jednak, że podobnie jak w przypadku procesu mówienie o zasadzie uczestnictwa w postępowaniu nieprocesowym jest w pełni trafne, gdyż stanowi to jedno z podstawowych zało-

¹ J. Jodłowski, *La procédure civile non contentieuse dans le système du droit judiciaire de la République Populaire de Pologne* [w:] *Rapports polonais au VIIe Congrès International de Droit Comparé*, Varsovie 1966, s. 135.

² W doktrynie wskazuje się, że pojęcie strony jest adekwatne jedynie w procesie – por. Z. Feniichel, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PS 1933/2, s. 41.

³ Pojęciem tym jako pierwszy w literaturze polskiej posłużył się J. Jodłowski [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1987, s. 200. Warto zauważyć, że autor w innym miejscu wskazał, iż dostęp do postępowania nieprocesowego jest oparty na zasadzie „drzwi otwartych” – por. J. Jodłowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, komentarz do art. 510, uw. 1, s. 843. Wydaje się jednak, że zasada uczestnictwa w ocenie autora jest pojęciem szerszym. Aktualnie o zasadzie uczestnictwa wspominają m.in. P. Ryłski, *Uczestnictwo szpitala psychiatrycznego w postępowaniu dotyczącym przyjęcia osoby do tego szpitala bez jej zgody*, PPC 2015/4, s. 641; M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach o zabezpieczenie spadku, spis inwentarza i wykaz inwentarza*, Warszawa 2016, s. 46.

⁴ Por. m.in. uzasadnienie postanowienia SN z 25.03.1999 r., III CKN 214/98, LEX nr 578040, oraz uchwały SN z 13.06.2003 r., III CZP 36/03, OSNC 2004/4, poz. 52.

⁵ W. Siedlecki, *Fikcyjny proces cywilny*, PiP 1955/2, s. 227 (autor pisze o braku „zasady dwóch stron procesowych”).

⁶ K. Lubiński, *Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, Toruń 1985, s. 90.

zeń konstrukcyjnych tego trybu postępowania⁷. Warto zauważyć, że o ile dwustronność rozumiana jako konieczność występowania dokładnie dwóch odrębnych stron wynika z natury procesu cywilnego, o tyle pojęcie i kształt zasady uczestnictwa są zależne od konkretnego kształtu normatywnego przyjętego w danym systemie prawnym. Zasada uczestnictwa nie wynika bowiem z jakiejś wewnętrznej istoty postępowania nieprocesowego, która ze względu na różnorodność rozstrzyganych w nim spraw nie jest łatwa do określenia, lecz zawsze z decyzji ustawodawczej⁸. Z tego względu, odmiennie niż w procesie, ustawodawca każdorazowo jest zobowiązany do wyraźnego określenia treści tej zasady w przepisach prawa⁹. Można sobie nawet wyobrazić istnienie postępowania nieprocesowego, które zakłada dwustronność z daleko idącymi ograniczeniami co do udziału w tym postępowaniu osób trzecich. Z reguły jednak regulacja taka, ze względów racjonalności, nie występuje. Istnienie procesu jako najstarszego i najlepiej rozwiniętego trybu postępowania, opartego na zasadzie dwustronności, powoduje, że żadne z ustawodawstw, które zna postępowanie nieprocesowe (dobrowolne, zachowawcze), nie wprowadziło uregulowania, w którym postępowanie to także byłoby oparte na tej samej zasadzie¹⁰. Można wręcz zauważyć tendencję odwrotną – przekazywania do postępowania nieprocesowego właśnie tych spraw, które nie mogą być rozpoznane w trybie procesowym ze względu na wymóg zachowania dwustronności¹¹. Chodzi więc o postępowania, w których brak jest przeciw-

⁷ Por. szerzej P. Ryłski, *Uczestnik postępowania nieprocesowego – zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017, s. 53 i n.

⁸ Por. w nauce niemieckiej podobne stanowisko: W. Zimmermann [w:] *Kommentar zum Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in der Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, red. H. Engelhardt, W. Sternal, München 2011, komentarz do § 7, uw. 3, s. 131; w austriackiej W.H. Rechberger, *Kommentar zum Außerstreitgesetz*, Wien–New York 2006, komentarz do § 2, uw. 1, s. 15.

⁹ Rolę taką w polskim systemie prawnym pełni art. 510 k.p.c. Jak wskazuje analiza obcych systemów prawnych, w większości z nich również wprowadzono wyraźne normy prawne określające kryteria uczestnictwa w postępowaniu nieprocesowym (por. analiza prawnoporównawcza P. Ryłski, *Uczestnik...*, s. 98 i n.).

¹⁰ Wyjątkiem w pewnym stopniu jest system prawny francuski, który posługuje się pojęciem strony zarówno w procesie, jak i w postępowaniu nieprocesowym. Wynika to jednak z wyjątkowo elastycznych reguł rządzących układem podmiotowym procesu i umożliwienia w szerokim zakresie wstępowania do procesu osobom trzecim w charakterze stron (P. Ryłski, *Uczestnik...*, s. 99).

¹¹ K. Lubiński, *Istota i charakter...*, s. 91. Przykładem takim może być ustawa z 7.09.2007 r. o ujawnieniu w księgach wieczystych prawa własności nieruchomości Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2012 r. poz. 1460), która w art. 3 wprowadziła możliwość stwierdzenia nabycia własności przez Skarb Państwa w trybie postępowania nieprocesowego (odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o stwierdzeniu zasiedzenia) właśnie z tego powodu, że w praktyce prowadzenie tych postępowań w trybie procesu

nej strony postępowania lub krąg uczestników jest nieoznaczony i może być szerszy niż tylko dwie strony¹². Nie można bowiem ukryć, że przynajmniej w niektórych przypadkach tzw. nieprocesowy charakter sprawy zadecydował o przyjętej koncepcji uczestnictwa w postępowaniu nieprocesowym¹³.

W systemach, w których liczba spraw przekazanych do postępowania nieprocesowego jest znaczna, a sprawy wykazują cechę bezsporności lub mogą dotyczyć szerszej, bliżej niesprecyzowanej grupy osób, ustawodawca rezygnuje z przyjmowania zasady dwustronności na rzecz określonego modelu zasady uczestnictwa. Do pierwszej kategorii spraw należą te, które są prowadzone jedynie z udziałem samego wnioskodawcy lub wnioskodawcy i podmiotów, które popierają wniosek, jak m.in. sprawy o zezwolenie sądu opiekuńczego na zawarcie związku małżeńskiego przez małoletnią kobietę na jej wniosek (art. 561 § 1 k.p.c.)¹⁴, oraz dotyczące innych zezwoleń udzielanych przez sąd w sprawach małżeńskich (np. art. 562, 563 k.p.c.). Do drugiej zaś kategorii można zaliczyć sprawy, w których zakres oddziaływania rozstrzygnięcia może być niezwykle szeroki, np. sprawy o stwierdzenie zasiedzenia czy o stwierdzenie nabycia spadku.

napotykało przeszkody w postaci braku strony przeciwnej (uzasadnienie projektu ustawy, V kadencja, druk sejm. nr 1207). Ustawa ta więc powróciła do nieprocesowego załatwiania spraw wynikających z nabycia przez Skarb Państwa własności nieruchomości na podstawie art. 34 ust. 1 dekretu z 8.03.1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich (Dz.U. Nr 13, poz. 87 ze zm.). Na gruncie zaś tego postępowania, pomimo pewnych wahań judykatury, ukształtował się pogląd, że nie jest konieczne uczestniczenie w postępowaniu, poza wnioskodawcą, byłego właściciela nieruchomości, jeśli nie można ustalić jego tożsamości (por. F. Błahuta, *Glosa do wyroku Sądu Wojewódzkiego dla m. Łodzi z 7.02.1963 r.*, II Cr 1392/62, BMS 1963/6, s. 56–57). Na tle obecnej ustawy por. wyraźną wypowiedź Sądu Najwyższego zawartą w uchwale z 5.12.2014 r., III CZP 98/14, OSNC 2015/10, poz. 115.

¹² Sprawia to niekiedy, że zasada uczestnictwa stanowi przyczynę przekazywania do postępowania nieprocesowego pewnych kategorii spraw; por. P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 84 i n.

¹³ W ten sposób J. Klimkowicz, *Uczestnictwo w charakterze wnioskodawcy w postępowaniu nieprocesowym*, PiP 1977/1, s. 99; B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, uw. 1 przed komentarzem do art. 506, s. 763; K. Lubiński, *Istota i charakter...*, s. 254. W ujęciu prawnoporównawczym por. Z. Stalev, *Non-contentious proceedings and their development* [w:] *Effektiver Rechtsschutz und verfassungsmäßige Ordnung. Die Generalberichte zum VII. Internationalen Kongreß für Prozeßrecht*, Würzburg, 1983, Bielefeld 1983, red. W.J. Habscheid, Bielefeld 1983, s. 269 i n.

¹⁴ W doktrynie wskazuje się jednak, że uczestnikiem tego postępowania powinien być zawsze mężczyzna, z którym związek małżeński ma być zawarty. Potwierdza to także praktyka, gdyż w większości spraw mężczyzna ten jest uznawany za uczestnika postępowania; por. M. Domański, *Orzekanie o zezwoleniu na zawarcie małżeństwa kobiecie, która nie ukończyła 18 lat* [w:] *Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości*, red. A. Siemaszko, Warszawa 2011, s. 332 i 336. Niektórzy autorzy traktują go wręcz jako uczestnika z mocy prawa; por. A. Zieliński, *Sądownictwo*, s. 95–96.

2. Biorąc pod uwagę swobodę ustawodawczą w tym zakresie, należy stwierdzić, że nie jest jednak wykluczone, iż ustawodawca wyjątkowo zadecyduje o przekazaniu do postępowania nieprocesowego także spraw, które mogłyby być ze względu na cechę dwustronności rozpoznane w trybie procesu, lecz uczyni to ze względów celowościowych¹⁵. Obecnie nie budzi już wątpliwości, że w postępowaniu nieprocesowym rozpoznawane są nie tylko sprawy niesporne, ale także sprawy wykazujące cechy sporu prawnego¹⁶. Do wskazanych wyżej wyjątków – zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego – należy postępowanie nieprocesowe w sprawach z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi¹⁷. Postępowanie to bowiem jako z istoty swej kontrydiktoryjne musi toczyć się z udziałem obu podmiotów sporu; utrata bytu przez którykolwiek z tych podmiotów przy braku sukcesji oznacza upadek sporu. Jeśli zaś do upadku sporu dochodzi już po wszczęciu postępowania sądowego, konieczne jest – wobec nieistnienia substratu osądu – jego umorzenie¹⁸. Jak trafnie wskazano, sprawy te stanowią spory (*verba legis* – art. 691¹ k.p.c.), a więc zakładają kontrydiktoryjność postępowania sądowego. Jak wskazał Sąd Najwyższy, spór jako kategoria ze swej natury intersubiektywna musi dotyczyć co najmniej dwóch podmiotów; „spór jednostronny” nie istnieje, jest brakiem sporu. Wskazuje to na nietypowy dla postępowania nieprocesowego dwustronny charakter. Jest to sytuacja zupełnie niezwykła w tym trybie postępowania, który odróżnia się od procesu właśnie brakiem dwustronności. Kryterium przekazania tych spraw do trybu postępowania nieprocesowego nie była jednak dwustronność, gdyż z tego względu wspomniane sprawy doskonale nadawały się do trybu procesowego¹⁹, lecz przede wszystkim względy celowości²⁰.

¹⁵ Pogląd taki zawarto w oficjalnym uzasadnieniu projektu części pierwszej kodeksu postępowania niespornego – *Projekt...*, s. 15.

¹⁶ K. Lubiński, *Istota i charakter...*, s. 88. Kwestia ta była podnoszona w stanie prawnym obowiązującym przed wejściem w życie Kodeksu postępowania cywilnego; por. uzasadnienie uchwały SN (7) z 10.02.1951 r., C 741/50, OSNC 1951/1, poz. 2.

¹⁷ Por. P. Ryłski, *Postępowania nieprocesowe służące rozstrzygnięciu sporów z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych oraz innych sporów wewnątrz korporacyjnych i nadzorczych* [w:] *System PH*, t. 7, 2013, s. 392–393.

¹⁸ Postanowienie SN z 26.05.1994 r., II CRN 44/94, LEX nr 1084582. W doktrynie pogląd ten zaakceptował J. Gudowski, *Przegląd orzecznictwa z zakresu prawa cywilnego procesowego (za I półrocze 1994 r.)*, PS 1998/2, s. 117–118.

¹⁹ Odmiennie jednak A.G. Harla, *W kwestii trybu postępowania w sprawach określonych w art. 691(1) k.p.c.*, PiP 1990/7, s. 80–88.

²⁰ Por. szerzej na temat kryterium wyboru trybu nieprocesowego dla tej kategorii spraw P. Ryłski, *Postępowania nieprocesowe...*, s. 391–392.

Ze swej natury postępowaniami dwustronnymi, czyli takimi, które mogą się toczyć tylko przy udziale minimum dwóch uczestników postępowania, są także sprawy, w których spór nie występuje, ale chodzi o uregulowanie stosunków prawnych o charakterze dwustronnym. Chodzi m.in. o postępowanie o przysposobienie²¹ oraz o separację na zgodny wniosek małżonków. Oba te postępowania podlegają więc umorzeniu w razie śmierci jednego z uczestników, których udział jest konieczny²². Chodzi o przysposabiającego lub osobę mającą być przysposobioną (art. 587 § 2 k.p.c.) oraz jednego z małżonków (art. 567² § 2 k.p.c.). Dwustronność tych postępowania nie może być jednak podniesiona do rangi zasady postępowania nieprocesowego. Ma ona charakter wyjątkowy, wynikający z materialnoprawnej specyfiki rozpoznawanych w nich spraw, w których chodzi bądź o rozstrzygnięcie sporu prawnego między dwoma podmiotami, bądź o nawiązanie lub przekształcenie stosunku prawnego o charakterze dwustronnym²³. Ponadto ma ona jedynie charakter częściowy, gdyż dwustronność wskazanych postępowania dotyczy tylko braku możliwości ich prowadzenia bez jednej ze ściśle określonych osób. Nie wyłącza ona uczestniczenia w charakterze pełnoprawnych uczestników innych podmiotów²⁴. Można podzielić pogląd wyrażony w orzecznictwie, że zasada dwustronności, tak jak jest ona rozumiana w procesie, została całkowicie wyłączona w postępowaniu nieprocesowym²⁵. Nie może być wątpliwości, że nawet pewne przejawy dwustronności w niektórych postępowaniach nieprocesowych nie wyłączają jednoczesnego dopuszczenia do udziału w tych postępowaniach innych zainteresowanych na prawach uczestnika. O ile zasada dwustronności w procesie oznacza konieczność występowania co najmniej dwóch różnych stron procesu, to jednocześnie nie jest możliwe występowanie większej liczby stron. Zasada dwustronności oznacza, że stron ma być zawsze dokładnie dwie. Obecna w niektórych

²¹ Wyraźnie na dwustronny charakter postępowania o przysposobienie wskazano w uzasadnieniu orzeczenia SN z 26.01.1962 r., I CR 135/61, OSPiKA 1963/7–8, poz. 180, z glosą W. Siedleckiego.

²² A. Zieliński, *Postępowanie w sprawach o separację na zgodny wniosek małżonków* [w:] *W trosce o rodzinę. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Wandy Stojanowskiej*, red. M. Kosek, J. Słyk, Warszawa 2008, s. 633.

²³ Podkreśla się to w doktrynie obcej, gdzie wskazuje się wyjątkowo na dwustronne sprawy nieprocesowe; por. Z. Stalev, *Non-contentious proceedings...*, s. 274.

²⁴ W postępowaniu o przysposobienie prowadzi to nie tylko do możliwości zgłoszenia swojego udziału przez osoby zainteresowane, ale wręcz do wprowadzenia kategorii uczestników z mocy prawa; por. art. 586 § 2 k.p.c.; por. J. Bodio, *Uczestnicy postępowania w sprawach o przysposobienie* [w:] *Aequitas sequitur legem. Księga jubileuszowa z okazji 75. urodzin Profesora Andrzeja Zielińskiego*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, G. Jędrejek, Warszawa 2014, s. 20.

²⁵ Por. uzasadnienie postanowienia SN z 25.03.1999 r., III CKN 214/98.

postępowaniach nieprocesowych dwustronność oznacza jedynie, że w postępowaniu muszą uczestniczyć co najmniej dwaj określeni uczestnicy, nie wyklucza to jednak z reguły obowiązywania ogólnej zasady uczestnictwa określonej w art. 510 k.p.c., która polega na tym, że każdy zainteresowany może do takiego postępowania przystąpić dobrowolnie lub na skutek wezwania przez sąd²⁶.

3. Dwustronność procesu cywilnego wiąże się z obowiązującą w tym postępowaniu zasadą dyspozycyjności i spoczywającym na powodzie ciężarem określenia przedmiotowych i podmiotowych granic procesu²⁷. Zagadnienie to wygląda odmiennie w postępowaniu nieprocesowym. W postępowaniu nieprocesowym zasada dyspozycyjności podlega daleko większym ograniczeniom niż w procesie. Wynika to z dużo większego zaangażowania interesu publicznego w sprawach przekazanych do trybu postępowania nieprocesowego²⁸. Wiąże się to jednak z reguły z możliwością wszczęcia niektórych postępowań z urzędu oraz szerszym zakreśleniem kognicji sądu w niektórych sprawach. Rzadziej zaś dostrzega się, że w postępowaniu nieprocesowym zasada dyspozycyjności nie obowiązuje także w odniesieniu do podmiotowych granic postępowania. Wnioskodawca jest w stanie wpłynąć na te granice jedynie pośrednio, wskazując na zainteresowanych wynikiem postępowania (art. 511 § 1 k.p.c. *in fine*) oraz przez dokładne określenie przedmiotu swojego wniosku. W postępowaniu nieprocesowym nie zawsze wniosek wyznacza przedmiotowe granice rozpoznania sprawy. Istotną rolę pełni także czynnik normatywny. Sprawy, w których zakres orzekania sądu wyznacza jedynie treść wniosku, nie są wcale najliczniejszymi postępowaniami nieprocesowymi.

W ostatnim czasie szerszej analizy tego zagadnienia dokonał w polskiej nauce K. Markiewicz. Autor pogrupował postępowania nieprocesowe w zależności od tego, czy zakres orzekania wyznacza treść wniosku, czy też przepis ustawy lub charakter sprawy. Wyodrębnił postępowania wszczynane na wniosek, w których sąd jest związany wnioskiem, postępowania wszczynane na wniosek, w których sąd nie jest związany wnioskiem, oraz postępo-

²⁶ Nie ulega to wątpliwości ani na gruncie postępowania ze sporów między organami przedsiębiorstwa państwowego (P. Rylski, *Postępowania nieprocesowe...*, s. 408 i n.), ani w sprawach o przysposobienie (J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 4, red. T. Ereciński, 2016, komentarz do art. 586, uw. 6, s. 317) czy o separację na zgodny wniosek małżonków.

²⁷ Szerzej na temat dwustronności procesu cywilnego por. P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 22 i n.

²⁸ A. Miączyński, *Ochrona praw jednostki w postępowaniu nieprocesowym*, ZNUJ 1979/85, s. 45; P. Rylski, *Ochrona interesu publicznego w postępowaniu cywilnym – przyczyny, przejawy, skuteczność* [w:] *Interes publiczny a interes prywatny w prawie. XIII Konferencja Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, 24 lutego 2012 r.*, red. T. Giaro, Warszawa 2012, s. 86.

wania wszczynane z urzędu²⁹. Tylko w pierwszym przypadku granice przedmiotowe rozpoznania sprawy wyznacza treść wniosku oraz żądań innych uczestników. W pozostałych przypadkach na zakres aktywności sądu i zakres rozstrzygnięcia wpływa element normatywny³⁰. Nie można tracić zaś z pola widzenia, że w żadnej ze wskazanych kategorii spraw wnioskodawca nie określa samodzielnie podmiotowych granic postępowania, gdyż te są wyznaczane każdorazowo treścią art. 510 k.p.c. Dotyczy to w równym stopniu spraw wszczynanych na wniosek, jak i spraw wszczynanych z urzędu. Jak już powiedziano, warunkiem niezbędnym wszczęcia postępowania nieprocesowego jest określenie przedmiotowych granic postępowania, gdyż granice podmiotowe są każdorazowo wyznaczane ustawowo przez art. 510 k.p.c. lub przez ewentualnie obowiązujące przepisy szczególne, na straży których stoi sąd. Przedmiotowe granice postępowania oznaczają dokładnie określone żądanie i przytoczone okoliczności faktyczne³¹. Dotyczy to zarówno spraw, w których nie rysuje się co do zasady spór o prawo (np. sprawy o stwierdzenie zgonu i uznanie za zmarłego, ubezwłasnowolnienie, zniesienie współwłasności³² czy stwierdzenie nabycia spadku), jak i spraw, w których spór może się ujawnić, lecz krąg podmiotów zainteresowanych nie jest wyznaczany jedynie treścią wniosku. Dotyczy to takich postępowań jak sprawy o ustanowienie drogi koniecznej, stwierdzenie zasiedzenia, rozgraniczenie. Jak widać, kwestia tego, czy w danej sprawie należy mówić o sporze o prawo, czy też nie, nie ma z punktu widzenia obowiązywania zasady uczestnictwa kluczowego znaczenia³³. Obowiązuje ona bowiem w odniesieniu do obu kategorii spraw.

²⁹ Podział ten nie był jednak obcy dotychczasowej nauce; por. m.in. W. Siedlecki, *Przedmiot postępowania cywilnego* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Ossolineum 1974, s. 182; J. Mokry, *Kryteria rozgraniczenia trybów postępowania cywilnego w sprawach z zakresu prawa spadkowego*, AUWr. Prawo 1990/186, s. 243.

³⁰ K. Markiewicz, *Zasady orzekania*, s. 137–146. Kwestia ta nie budzi wątpliwości w orzecznictwie; por. postanowienie SN z 28.05.1971 r., III CRN 109/71, OSNC 1972/1, poz. 13; uchwała SN z 26.10.1973 r., III CZP 13/73, OSNC 1974/9, poz. 144.

³¹ W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 183.

³² K. Lubiński zalicza jednak do spraw, w których sąd zazwyczaj rozstrzyga spór prawny, sprawy o zniesienie współwłasności w braku zgodnego wniosku współwłaścicieli; por. K. Lubiński, *Istota i charakter...*, s. 231. Pogląd ten jest co do zasady trafny, choć można go doprecyzować w ten sposób, że o sporze o prawo należy mówić wtedy, gdy dotyczy on samego uprawnienia do zniesienia współwłasności. W razie sporu jedynie o sposób zniesienia współwłasności dochodzi do zgłoszenia wielokierunkowych żądań w ramach wspólnego, zgodnego w tym zakresie, żądania zniesienia współwłasności.

³³ Odmienne jednak ujmowano zagadnienie w dawniejszej literaturze. Odróżniano sprawy sporne, jako oparte na zgłoszonym żądaniu (roszczeniu procesowym), które były przynależne jedynie do drogi procesu cywilnego, oraz inne sprawy (w tym nieprocesowe), które

Ma ona także pełne zastosowanie w postępowaniach wszczynanych przez sąd z urzędu.

4. Podstawowym argumentem przemawiającym za tezą, że w postępowaniu nieprocesowym zakres podmiotowy postępowania wyznacza normatywnie ukształtowana zasada uczestnictwa, a nie wola wnioskodawcy (w sprawach wnioskowych), wynika z faktu, iż kodeks w żadnym miejscu nie uprawnia wnioskodawcy do wskazania w sposób wiążący uczestników postępowania, a więc osób, wobec których dochodzi on udzielenia ochrony prawnej³⁴. Wprost zaś obowiązek taki znosi art. 511 § 1 k.p.c. *in fine*, który nakazuje, ze względów celowości, wskazać jedynie zainteresowanych w sprawie. Wskazanie to nie ma jednak charakteru wiążącego dla sądu i nie zwalnia go od obowiązku kontroli, czy wszyscy uczestniczący w postępowaniu są do tego uprawnieni, a także do wezwania do udziału w sprawie podmiotów, które w nim nie uczestniczą³⁵. Dodatkowym argumentem przemawiającym za przyjętym poglądem jest także wyłączenie w postępowaniach inicjowanych przez prokuratora stosowania art. 55 i 56 k.p.c. (art. 511 § 2 k.p.c.). Prokurator nie ma obowiązku wskazania we wniosku tych osób, których prawa chroni. Oczywiście rozwiązanie to służy przede wszystkim podkreśleniu samodzielności pozycji prokuratora w postępowaniu nieprocesowym. Jak trafnie podkreśla się jednak w doktrynie, stosowanie w tym postępowaniu wspomnianych regulacji jest nieaktualne także ze względu na to, że postępowanie to nie opiera się na zasadzie dwustronności. W rezultacie wniosek prokuratora o wszczęcie postępowania wyznacza przede wszystkim przedmiotowe granice postępowania³⁶. Z tego względu nie można w postępowaniu nieprocesowym posługiwać się pojęciem legitymacji biernej, która w ujęciu jednolitym ma wynikać z twierdzeń pozwu. Jest to rezultatem odmiennego założenia o podstawach uczestnictwa w po-

na takim żądaniu nie były oparte (por. M. Waligórski, *O zawisłości prawnej*, PPC 1936/16–17, s. 493–494). Ze względu jednak na przekazanie wielu spraw z drogi procesu cywilnego na drogę postępowania nieprocesowego ujęcie to nie jest w wielu wypadkach trafne. Wynika to ponadto z dominującej tezy, że także przedmiot postępowania nieprocesowego można oprzeć na teorii rozszczenia procesowego; por. W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 181.

³⁴ Potwierdza to orzecznictwo, wedle którego sąd nie jest związany wnioskiem wszczynającym postępowanie nieprocesowe w zakresie oceny, czy wynik tego postępowania dotyczy praw określonych osób (por. postanowienie SN z 14.12.2012 r., IV CZ 161/12, LEX nr 1288749).

³⁵ Co do znaczenia tej regulacji i sytuacji procesowej osoby wskazanej przez wnioskodawcę w treści wniosku por. rozdz. 10 pkt 5.1.3.3.

³⁶ W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 184.

stępowaniu nieprocesowym, które są określane przez pryzmat art. 510 k.p.c. i przepisów szczególnych³⁷.

Istotne jest podkreślenie, że w postępowaniu nieprocesowym nie może być – co do zasady – mowy o podmiotowych zmianach wniosku³⁸. Skoro wniosek nie zakreśla strony podmiotowej, nie może być mowy o stosowaniu w postępowaniu nieprocesowym przepisów o podmiotowych przekształceniach powództwa. Wynika to wprost z przyjętej w tym trybie postępowania zasady uczestnictwa i oderwania kształtu podmiotowego tego postępowania od woli wnioskodawcy i pozostałych uczestników. Wnioskodawca, tak jak każdy inny uczestnik, może informować sąd o znanych mu osobach zainteresowanych wynikiem postępowania, ewentualnie wnioskować o ich wezwanie do udziału w sprawie. Wnioski takie nie są jednak dla sądu wiążące i muszą być każdorazowo ocenione przez pryzmat art. 510 k.p.c.

5. W zależności od zakreślonego przez wnioskodawcę przedmiotu żądania odmienny będzie krąg podmiotów tego postępowania. Zakres podmiotowy postępowania nieprocesowego wyznacza każdorazowo zakres przedmiotowy tego postępowania i zasada uczestnictwa określona w art. 510 k.p.c. Wnioskodawca może być w tym zakresie pomocny i oznaczyć te podmioty, ale jego stanowisko ani nie wiąże sądu, ani co do zasady nie może wywoływać niekorzystnych konsekwencji. Tytułem przykładu wskazanie przez wnioskodawcę, że żąda ustanowienia drogi koniecznej i przeprowadzenia jej przez określone nieruchomości sąsiednie, sprawi, że zainteresowanymi wynikiem sprawy staną się właściciele wskazanych nieruchomości. Właśnie z tego względu art. 626 § 1 k.p.c. wymaga, aby we wniosku o ustanowienie drogi koniecznej wskazano właścicieli wszystkich nieruchomości, przez które mogłaby prowadzić droga. Przepis ten nie wyznacza jednak granic podmiotowych tego postępowania, gdyż to sąd ustali, jaki przebieg drogi koniecznej jest najodpowiedniejszy, i w razie potrzeby wezwie do udziału w sprawie właścicieli nieruchomości, po których

³⁷ W orzecznictwie niekiedy można spotkać pojęcie legitymacji biernej uczestnika w postępowaniu nieprocesowym. Wskazuje się wyraźnie, że z powodu braku tej „legitymacji” nie może dojść do oddalenia wniosku, gdyż sąd ma obowiązek stosować art. 510 § 2 k.p.c. (por. postanowienie SN z 25.03.2010 r., I CSK 462/09, LEX nr 688856). Również uzasadnienie projektu Kodeksu postępowania niespornego posługiwało się pojęciem legitymacji biernej, stanowiąc, że sąd powinien brać jej brak pod uwagę z urzędu (por. *Projekt księgi pierwszej kodeksu postępowania niespornego*, Warszawa 1936, s. 39). Wydaje się jednak, że chodziło tu o podkreślenie typowego dla zasady uczestnictwa obowiązku badania interesu prawnego innych uczestników niż wnioskodawca.

³⁸ Znamienne jest, że w doktrynie omawia się zagadnienie zmian przedmiotowych i podmiotowych w procesie, podczas gdy w przypadku postępowania nieprocesowego rozważa się jedynie zmiany przedmiotowe; por. W. Broniewicz, *Chwila uszczerbienia cywilnego postępowania rozpoznawczego przed sądem powszechnym*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1976/14, s. 63–64.

miałyby ona prowadzić³⁹. Nie może zaś z powodu niewskazania tych osób we wniosku oddalić żądania⁴⁰. W przypadku żądania ustanowienia drogi koniecznej kognicja sądu nie jest określona w stosunku do wskazanych we wniosku uczestników, a chodzi tu o roszczenie skierowane przeciwko właścicielom lub użytkownikom wieczystym, przez których nieruchomości „może być przeprowadzona droga łącząca nieruchomości pozbawioną dostępu do drogi publicznej z tą drogą”⁴¹. Oznacza to w praktyce, że nawet jeśli przyjąć, iż wnioskodawca w zakresie przysługujących mu uprawnień dyspozycyjnych może określić we wniosku nieruchomości, przez które żąda przeprowadzenia drogi koniecznej⁴², to nie ma wpływu na krąg uczestniczących w postępowaniu osób. Krąg tych podmiotów wyznacza bowiem ich interes prawny związany z przysługiwaniem im prawa własności lub innego tytułu do nieruchomości, przez które droga konieczna ma być przeprowadzona⁴³. Podobnie sytuacja wygląda w sprawach o rozgraniczenie, gdzie wnioskodawca jest obowiązany określić jedynie granice działki, które mają podlegać postępowaniu rozgraniczeniowemu⁴⁴. Zgodnie z art. 29 ust. 2 p.g.k. rozgraniczeniu podlegają, w miarę potrzeby, wszystkie albo niektóre granice określonej nieruchomości z przyległymi nieruchomościami lub innymi gruntami. To właśnie zakres przedmiotowy wniosku i zakres

³⁹ Postanowienie SN z 28.05.1971 r., III CRN 109/71, OSNC 1972/1, poz. 13, z aprobowaną glosą A. Kuźniara, NP 1973/7–8, s. 1164 i n.; postanowienie SN z 17.01.1974 r., III CRN 316/73, OSNC 1974/11, poz. 197; postanowienie SN z 12.10.2011 r., II CSK 94/11, LEX nr 1044002. Brak związania sądu proponowanym przez wnioskodawcę szlakiem dominuje w obecnej doktrynie; por. B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, komentarz do art. 626, s. 940; W. Kocon, *Droga konieczna*, Warszawa 1977. Na gruncie poprzedniej regulacji istniały co do tego spory; por. Z. Bidziński, *Z narady sędziów cywilistów Sądu Wojewódzkiego w Krakowie*, BMS 1962/3, s. 18.

⁴⁰ Por. J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 4, red. T. Ereciński, 2016, komentarz do art. 626, uw. 4, s. 438; postanowienie SN z 19.07.1983 r., III CRN 154/83 LEX nr 8555; postanowienie SN z 12.10.2011 r., II CSK 94/11, LEX nr 1044002.

⁴¹ Postanowienie SN z 11.03.1970 r., III CRN 36/70, OSNC 1970/11 poz. 207; postanowienie SN z 12.10.2011 r., II CSK 94/11.

⁴² W doktrynie wyrażono pogląd, że wnioskodawca może żądać w sposób wyraźny przeprowadzenia drogi koniecznej przez konkretne nieruchomości i sprzeciwić się ustanowieniu tej służebności przez inne nieruchomości. Sąd byłby w takim przypadku uprawniony do oddalenia wniosku, gdyby jedyny proponowany przebieg drogi naruszał przesłanki z art. 145 k.c.; por. A. Kuźniar, *Glosa do postanowienia SN z 28.05.1971 r., III CRN 109/71*, NP 1973/7–8, s. 1167–1168; por. także Z. Bidziński, *Z narady...*, s. 18.

⁴³ J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 4, red. T. Ereciński, 2016, komentarz do art. 626, uw. 4, s. 438.

⁴⁴ Nie dotyczy to jednak przypadków, gdy postępowanie rozgraniczeniowe zostało wszczęte z urzędu (art. 30 ust. 1 p.g.k.). Z urzędu postępowanie to może być wszczęte przy scaleniu gruntów, a także jeżeli brak wniosku strony, a potrzeby gospodarki narodowej lub interes społeczny uzasadniają przeprowadzenie rozgraniczenia (art. 30 ust. 2 p.g.k.).

przekazania sprawy przez organ administracyjny sądowi wyznacza zakres postępowania nieprocesowego o rozgraniczenie⁴⁵. Ustalenie każdorazowych właścicieli działek sąsiednich należy do sądu. Nawet oczywisty błąd w tym zakresie wnioskodawcy co do wskazania właściciela działki sąsiedniej nie może skutkować negatywnym załatwieniem sprawy.

Powyższej reguły nie zmienia fakt, że często granice przedmiotowe postępowania wymagają wskazania pewnych podmiotów, gdyż chodzi o prawa przynależne danym osobom lub o regulacje dotyczące statusu pewnych podmiotów. Należy zwrócić uwagę m.in. na konieczność wskazania we wniosku o wszczęcie postępowania osoby, w stosunku do której ma być orzeczony zakaz prowadzenia działalności gospodarczej, osoby, w stosunku do której sąd ma orzec ubezwłasnowolnienie czy która ma być poddana przymusowemu leczeniu odwykowemu. To samo dotyczy obowiązku wskazania we wniosku o zezwolenie na złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego osoby uprawnionej do odebrania depozytu (art. 693 pkt 4 k.p.c.). W tych wszystkich przypadkach oznaczenie wspomnianych osób stanowi przede wszystkim o przedmiotowych, a jedynie pośrednio podmiotowych granicach postępowania i dlatego jest z reguły dla sądu wiążące⁴⁶. Nie oznacza zaś, że w ten sposób wnioskodawca wyczerpująco określa podmioty postępowania, gdyż z reguły w postępowaniach tych mogą, a także muszą, uczestniczyć inne zainteresowane osoby na zasadach określonych w art. 510 k.p.c.⁴⁷ Choć oczywiste jest, że osoby, których sytuacji prawnej dotyczy postępowanie, powinny być uczestnikami postępowania, to wskazanie ich jako uczestników we wniosku ma jedynie charakter pośredni, wynikający z określenia przedmiotu postępowania. Z punktu widzenia wyznaczenia podmiotowych granic postępowania wnioskodawca mógłby wręcz zrezygnować z określenia

⁴⁵ Por. orzeczenie SN z 29.12.1948 r., Lu.C. 581/48, PN 1949/9–10, s. 346, oraz postanowienia SN: z 4.08.1999 r., II CKN 548/98, OSNC 2000/2, poz. 40, i z 26.08.1999 r., III CKN 323/98, LEX nr 319235; por. także uzasadnienie uchwały SN z 19.11.2010 r., OSNC 2011/6, poz. 64. W doktrynie por. W. Jarzębowski, *Cywilistyczne problemy postępowania rozgraniczeniowego w związku z wejściem w życie ustawy prawo geodezyjne i kartograficzne*, NP 1990/7–9, s. 17; H. Mądrzak, *Strukturalne aspekty postępowania rozgraniczeniowego*, „Rejent” 1996/2, s. 52; S. Rudnicki [w:] G. Bieniek, S. Rudnicki, *Nieruchomości. Problematyka prawna*, Warszawa 2009, s. 686; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 266.

⁴⁶ W doktrynie wyraźnie wskazano, że szczegółowe wymaganie ustawowe na gruncie postępowania depozytowego wskazania „osoby, której przedmiot ma być wydany” (art. 693 pkt 4 k.p.c.), stanowi przejaw kształtowania przedmiotu postępowania i orzekania (K. Markiewicz, *Zasady orzekania*, s. 151).

⁴⁷ Na tle spraw o wydanie przedmiotu z depozytu sądowego por. J. Ziomek, *Glosa do postanowienia Sądu Wojewódzkiego w Katowicach z 20.08.1976 r.*, II CR 1074/76, OSPiKA 1977/11–12, s. 493, oraz K. Markiewicz, *Postępowanie w sprawach depozytowych*, Warszawa 2007, s. 209–210.

zainteresowanych wynikiem postępowania, gdyż zastosowanie znajdzie każdorazowo art. 510 k.p.c.⁴⁸

W tym aspekcie postępowanie nieprocesowe zbliża się do postępowania administracyjnego, w którym przeważa element żądania skierowanego do organu o wydanie określonego rozstrzygnięcia, a nie żądanie skierowane do innej strony lub uczestnika postępowania⁴⁹. Jest to w niektórych przypadkach tak oczywiste, że wręcz ustawa nie wskazuje konieczności oznaczenia danego podmiotu we wniosku, choć nie ulega wątpliwości, że bez tego nie można określić granic przedmiotowych postępowania, jak np. w postępowaniu ubezwłasnowolnienie danej osoby⁵⁰. Jeśli zaś już to czyni, to z reguły ustawa nie wymaga wskazania tych podmiotów jako uczestników postępowania. Tytułem przykładu wnioski w postępowaniu o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego oraz w postępowaniu o stwierdzenie likwidacji niepodjętego depozytu powinien wskazywać osobę, której depozyt ma być wydany (art. 693 pkt 4 oraz art. 693¹⁹ § 1 pkt 3 k.p.c.). Jest to jednak konieczne do określenia przedmiotowych granic postępowania, czyli skonkretyzowania świadczenia, którego ma dotyczyć depozyt⁵¹. Oznacza to, że postępowanie nie może się toczyć bez oznaczenia tych podmiotów przez wnioskodawcę, gdyż nieoznaczenie tych podmiotów nie stanowi jedynie naruszenia art. 511 § 1 k.p.c. *in fine*, lecz również narusza obowiązek dokładnego sprecyzowania żądania (art. 187 § 1 pkt 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Nie można mówić bowiem o istnieniu świadczenia bez wskazania podmiotów uprawnionych i zobowiązanych⁵². Oczywiście konsekwencją wykonania tego obowiązku przez wnioskodawcę będzie konieczność przyjęcia, że uczestnikiem tych postępowań musi być wskazana osoba, jako bezpośrednio zainteresowana ich wynikiem. Interesujące jest przy tym, że wskazanie osoby we wniosku o złożenie przedmiotu do depozytu wyznacza także pośrednio granice podmiotowe postępowania o wydanie depozytu sądowego uprawnionemu, gdyż przesądza, kto jest tą osobą⁵³.

⁴⁸ Pozostaje to jednak w sprzeczności z wymaganiami określonymi w art. 511 § 1 k.p.c.

⁴⁹ Por. S. Włodyka, *Pojęcie postępowania cywilnego i jego rodzaje [w:] Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Ossolineum 1974, s. 300.

⁵⁰ Ustawodawca posługuje się jednak w różnych przepisach pojęciem „osoby, której wniosek dotyczy”, przesądzając tym samym, że wskazanie tej osoby wyznacza granice przedmiotowe postępowania (por. art. 546 § 1 pkt 1, art. 547, 552, 553, 554 k.p.c.).

⁵¹ Por. K. Markiewicz, *Postępowanie...*, s. 269.

⁵² Nie wyklucza to oczywiście przypadków, gdy dłużnik nie wie, kto jest wierzycielem, lub trwa co do tego spór (art. 467 pkt 1 i 3 k.c.). W takim przypadku w doktrynie wymaga się wskazania kręgu osób uprawnionych lub podjęcia próby opisowego oznaczenia tych osób; por. K. Markiewicz, *Postępowanie...*, s. 269.

⁵³ J. Ziomek, *Glosa do postanowienia Sądu Wojewódzkiego w Katowicach z 20.08.1976 r., II CR 1074/76*, s. 493. Jest to wynikiem konstrukcji prawnej postępowań depozytowych, które składają się z subpostępowań; por. K. Markiewicz, *Postępowanie...*, s. 211.

SYSTEM

Prawa Procesowego Cywilnego

Redaktor Naczelny
Tadeusz Ereciński

POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE

Redakcja naukowa
Tadeusz Ereciński, Kazimierz Lubiński

IV cz. 1 vol. 2

Wolters Kluwer

SYSTEM
Prawa Procesowego Cywilnego

SYSTEM

Prawa Procesowego Cywilnego

Redaktor Naczelny Tadeusz Ereciński

Członkowie Rady Programowej

prof. dr hab. Sławomir Cieślak, prof. dr hab. Tadeusz Ereciński,
prof. dr hab. Paweł Grzegorzczak, sędzia SN Jacek Gudowski,
prof. dr hab. Andrzej Jakubecki, prof. dr hab. Janusz Jankowski,
prof. dr hab. Kazimierz Lubiński, prof. dr hab. Andrzej Marciniak,
prof. dr hab. Karol Weitz, prof. dr hab. Tadeusz Wiśniewski,
prof. dr hab. Feliks Zedler, dr hab. Andrzej Zieliński

- Tom I. Zagadnienia ogólne**
Paweł Grzegorzczak i Karol Weitz
- Tom II. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji**
Karol Weitz (cz. 1), Tadeusz Wiśniewski (cz. 2),
Sławomir Cieślak (cz. 3)
- Tom III. Środki zaskarżenia** Jacek Gudowski
- Tom IV. Postępowanie nieprocesowe**
Tadeusz Ereciński, Kazimierz Lubiński (cz. 1)
Piotr Rylski, Marcin Wałasik (cz. 2)
- Tom V. Postępowanie zabezpieczające**
Andrzej Jakubecki
- Tom VI. Postępowanie egzekucyjne**
Andrzej Jakubecki
- Tom VII. Międzynarodowe i europejskie prawo procesowe**
Paweł Grzegorzczak i Karol Weitz

POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE

Redakcja naukowa
Tadeusz Ereciński
Kazimierz Lubiński

Autorzy:

Edyta Gapska
Agnieszka Laskowska-Hulisz
Kazimierz Lubiński
Krystian Markiewicz
Andrzej Olaś
Piotr Rylski

IV cz. 1 vol. 2

Poszczególne rozdziały tomu IV cz. 1 napisali:

Edyta Gapska	rozd. 11
Agnieszka Laskowska-Hulisz	rozd. 12, 13
Kazimierz Lubiński	rozd. 1–8
Krystian Markiewicz	rozd. 14–18
Andrzej Olaś	rozd. 9
Piotr Rylski	rozd. 10

9788382236965 W01P01

Tom IV cz. 1 vol. 1 i 2

ISBN 978-83-8223-696-5

9 788382 236965

Cena 249 zł (w tym 5% VAT)